

Ձուգասզեան խղճմտօրէն պատրաստած է զանազան ցաներ՝ յաւելուածին մէջ, նաեւ «ծանօթագրութիւններ», բառարաններ, դրացանկ, յատուկ անուանց ցանկ:

Շնորհակալ ենք Ձուգասզեանի եւ Մատենադարանին՝ որ այս կարեւոր աղբիւրը մատչելի ըրին հայ բանասիրութեան:

Թ. ԳԻՒՐՏԵԱՆ

* * *

ԱՒԱՆԴԱՊԱՏՈՒՄ

Գրեց

ԱՐԱՄ ՂԱՆԱԼԵԱՆ

Երեւան, ՀՍՍՀ ԳԱ Հրտ. 1989, էջ ձև + 530, 1 գումարը եւ 33 սեւ-մեքմակ մը կարմիրով, ուրածով, լաթակազմ, տըպագմակ 5000:

Ընտրի աշխատութիւն մըն է, արժանի յուշարձան Ղանալեանի վաղամեռիկ զաւակին՝ «Տիգրանիկի անմոռաց յիշատակին»:

Շահեկան «Առաջաբան»ին մէջ, հեղինակը իրաւամբ կ'ըսէ որ «Աւանդութիւնները ժողովրդական բանահիւսութեան այն տեսակներէն են, որոնք մեզանում մինչեւ այժմ չեն արժանացել քիչ թէ շատ ամբողջական հրատարակութեան» (էջ 5.): Վաստակաւորն Ղանալեան այս կարեւոր պակասը կը լրացնէ ներկայ բազմաշխատ եւ ստուարութեթ հատորով:

Հեղինակը՝ ի բնէ զգայուն՝ մեծ գուրգուրանքով ի մի հաւաքած է հայկական աւանդութիւնները, զանոնք խընամբով խմբաւորելով: Գործը իրապէս տիրանալիս վաստակ է, քանի որ ամբողջ հայաշխարհ, իր բազմահազարեան անցեալով, աւանդութեանց այլատեսակ զանաւորան մըն է, Երեւութապէս անըսւառ: Ղանալեան ըրած է ինչ որ կարելի է մարդկօրէն կատարել, առանց ունենալու նման նախաձեռնարկներ: Հըսկայական աշխատանք է կատարած պըրպըտելով մեր մատենագրութիւնը, պարբերական մամուլը, բերանացի աւան-

դութիւնները, համադրելու համար այս գործը: Արամ Ղանալեան խօսելով իր նպատակին մասին՝ կը գրէ. «Հայ ժողովրդական աւանդութիւններին նուիրուած ներկայ հատորը, ... նպատակ ունի ի մի բերել մեզ մատչելի տպագիր ու ձեռագիր աղբիւրներում եղած համապատասխան բոլոր նիւթերը»: իր աշխատութիւնը կը բովանդակէ:

1) Ուսումնասիրութիւն, որ ունի երեք հիմնական դուռ. ա. Աւանդութիւնների մասին ընդհանրապէս, բ. Հայոց ազգային աւանդութիւնները, գ. Միջազգային եւ երկամուտ աւանդութիւններ. 2) Աւանդապատում, որ իր հերթին բաղկացած է երեք մասերէ. ա. Ստուգարանական եւ բացատրական աւանդութիւններ, բ. Վարքաբանական աւանդութիւններ. ասոնցմէ ետք՝ կու գան Աղբիւրներ եւ Ծանօթագրութիւններ, եւ վերջապէս Ցանկեր:

Ուսումնասիրութեան մասը կը դրաւէ հատորին՝ սկիզբի ձև (190) էջերը, որմէ ետք կը սկսի բուն հատորին 1 էջահամարը:

Շահեկան պիտի ըլլար եթէ Ղանալեան (էջ 4.) հետապնդէր Տրդատի Հաւրանի թուրին աւանդութիւնը, որ իրապէս բացատրութեան կը կարօտի եւ կարօտ է մեկնութեան: Իսկ էջ ԾԹ. չի ծանրանար Լուսաւորչի վերագրուած աւանդութեանց վրայ. օրինակ՝ Վերապին մէջ օձերու եւ վարիճներու մէջ նետուելը, որ կը յիշեցնէ Դանիէլ մարգարէի առիւծներու դուրը նետուելը. Լուսաւորչի բազմատեսակ չարչարաններու աւանդութիւնը. Տրդատի խոզանալու զրոյցը, անոր վերագրուած ոյժի կատարումները:

Հին Ձուգայի կամուրջի համար Քրոնովոսիկի դրամ լցնելու՝ աւանդութիւնը՝ Ձուգայեցիք իրենց հետ բռնազաղթին տարած են Նոր Ձուգայ, Սպահան, ուր գետին վրայ շինուած կամուրջին հիմքին տրուելով՝ իբր թէ անոր ընթացքը կը կեցնեն շանի կոչուած արծաթ դրամով: Այդ կամուրջը Նոր Ձուգայեցիներուն ծանօթ էր իբր «Շափուկի կամուրջ», որով աւանդութիւնը՝ որ կրնայ շատ ա-

ւելի հին ըլլալ՝ մեծագոր հարստութեան մասին է (էջ ԿԹ.):

Էջ ԾԳ. Աղջկայ բերդի կամ Աղջիկտղի աւանդութիւնը՝ միջազգային ծագում ունի եւ համանման է Ռոմէօ-ձուլիթի աւանդական պատմութեան. անտարակոյս՝ շատ ու շատ հին:

Աւանդութեանց ուսումնասիրական մասը կ'աւարտի էջ ձՂ. Այս մասին մէջ, մենք որեւէ յիշատակութիւն չգտանք «Պատմութիւն» գրքի մասին, որ ամբողջապէս միջնադարեան աւանդութեանց հաւաքածոյ մը կ'երեւի: Գրեղոր Դերէնի, Թէոդորոս Ռաշտիի, Վարդ Պատրիկի եւ այլ բազմաթիւ պատմաբանները պարզապէս աւանդութիւններ են, Հայ-Բիւզանդեան եւ Հայ-Արաբ յարաբերութեան խտացումներ, որոնք պէտք էր որ յիշուէին:

Էջ 1ով կը սկսին «Ստուգարանական-բացատրական աւանդութիւններ» իրենց մասնաբաժանումներով՝ եւ տարբերակներով: Բնական է, աւանդութեանց մեծագոյն մասը Արեւելեան Հայաստանէն են, եւ համեմատաբար քիչ են թրքական մասի Հայաստանէն եւ հայ կեդրոններէն, պարսկական բաժնի Հայաստանէն եւ զաղութներէն, ինչպէս նաեւ Կիլիկիան շրջանէն եղածները: Անկասկած, կատարուած աշխատութիւնը՝ որքան ալ հսկայական՝ չէ կարելի մեկնել որ կարելի ըլլայ մէկ մարդու, նոյնիսկ Արամ Ղանալեանի նման աննկուն վաստակաւորի մը միջոցներով ամբողջական կատարել: Բացառկայ են, օրինակ, Երզնկա եւ Եկեղեցի գաւառ՝ իր Սեպուհով, Սնդորով (Սուրբ Գիրգոր) Լուսաւորչի աւանդութիւններով (Ջարջարանաց Լուսաւորչի, տատանի արտ, Ծնկատեղի). չեն յիշուի Զորհանգիստ, Սըրբիլի Սբ. Թորոս, Լուսաղբիւրներ, Տրդատի սուրով ճեղքուած ժայռ, Հոբիփիմէի եւ Մարիամի քարայրներ, Բարեհամ աղբիւր, ինչ սրբոյ գերեզմանը, եւայլն, եւայլն:

Էջ 417, կը սկսի «Աղբիւրներ եւ Ծանօթագրութիւններ». կ'աւարտի էջ 488, որմէ ետք հայկական աւանդութեանց աշխարհացոյց մը կը տրուի: Անուանա-

ցանկերէ եւ լուսանկարներէ յետոյ կը տրուի բովանդակութիւնը եւ վերապահներու ցանկ մը:

Մենք հիացումով է որ կը փակենք հատորը: Հեղինակը՝ բազմավաստակ եւ մեղուական Արամ Ղանալեան՝ հայրենանուէր շունչով մը պատրաստած է աշխատութիւնը, ուր ամբարած է անհուն դանձ՝ ապագայ դարեան վաստակներու համար: Մեծապէս երախտապարտ ենք իր այս գեղեցիկ, հանրամատչելի եւ արժէքաւոր գործին համար:

Թ. ԳԻՒՐՏԵԱՆ

* * *

ՎՐԱՑԱԿԱՆ ՁԵՆԱԳԻՐՆԵՐ

Ծանօթագրեց

ՀԵԼԷՆ ՄԱՅԱՎԱՐԻԱՆԻ

Թբիլիսի, 1970, գումարը պատկերագիրք՝ 50 քերթ, սկիզբը՝ 48 էջ ներածական, վրացերէն, ռուսերէն եւ անգլիերէն:

Ներածականին մէջ կ'ըսուի որ վրացական գրագիրները, որոնք վրացական մշակոյթին դանձարանին մէջ մասնաւոր տեղ կը գրանեն, մինչեւ Ծ-Ջ դարեր հնութիւն ունեցող կրկնագիրներ ունին: Կը յիշուին բազմաթիւ մանրանկարչական կեդրոններ կամ վայրեր, ուրկէ եկած են մանրանկարեալ ձեռագիրներ, որոնց շարքին՝ նաեւ ԺԳ. դարէն, էջ-միածնէն: Ձեռագիրները այժմ կը պահուին Գ. Գեղեղիմէի անուամբ ձեռագրաց Հաստատութեան մէջ, որ մաս կը կազմէ Վրաստանի Գիտութեանց Ակադեմիային:

Որոշ է որ վրացական մանրանկարչութիւնը կը սկսի Թ-Ժ դարերուն՝ փաստացիօրէն, թէեւ կ'անթադրուի աւելի կանուխ դոյութիւն: Ասիկա կը տարբերի անով որ հայ մատենագրութիւնը անտարակոյս կերպով ցոյց կու տայ դըրձագրական մանրանկարչութեան գոյութիւնը դեռ Զ-Է դարերուն: Վրթանէս Գերթոն է որ կ'ասկած չի թողուր այդ մասին՝ իր ՅԱՂԱԳՍ ՊԱՏԿԵՐԱՄԱՐՏԻՑ մեծարժէք գործին մէջ, Գուցէ օր մը